

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra sociální politiky a sociální práce

ZATÍM B-C

- DOBŘE ZPRACOVÁNO

- APLIKACE POZNATKŮ DIFERENCE V GENDERU CHLAPCŮ
A DÍVEK, RESP. MUŽŮ A ŽEN JE ALE APLIKOVÁNA
OBECNĚ, SCHEMATICKY, PSYCHOLOGIZUJÍCÍM
ZPŮSOBEM, ČASTO BEZ EXPLICITNÍ VAZBY NA OBOR**

Jiným hlasem: O rozdílné psychologii žen a mužů

Carol Gilliganová

Petra Husáková (UČO 426971)

Jana Růžičková (UČO 414630)

Sociální práce – Veřejná politika a lidské zdroje
bakalářské studium
imatrikulační ročník 2013

Květen 2015

Obsah KDO JE AUTOREM JEDNOTLIVÝCH KAPITOL?

Úvod.....	4
1. Odlišnosti ženského a mužského vývoje ČEHO?	4
1. 1 Vývoj KOHO/ČEHO? v dětství.....	5
2. „Heinzovo dilema“	5
3. Separace a spojitost ČEHO VŮČI ČEMU?	6
4. Krize identity a morálního přesvědčení KOHO?	6
5. Interrupční studie.....	7
5. 1 Fáze vývoje etiky péče O KOHO?	7
5. 2 Kontextuální uvažování žen	8
6. Krize a přechodná fáze KOHO KDY?	8
7. Zhodnocení využitelnosti ČEHO? v sociální práci	8
Závěr.....	10
Seznam použité literatury	11

Úvod

Cílem naší práce je na základě studia díla *Jiným hlasem* od Carol Gilliganové rozpoznat klíčová témata knihy a o zjištěných poznatcích a problémech uvažovat v rámci aplikace do praxe sociální práce. Nejprve identifikujeme klíčová témata, pokusíme se je interpretovat a následně vztáhnout k praxi z hlediska jejich využitelnosti.

Autorka Carol Gilliganová je profesorkou na Harvardově univerzitě a držitelkou mnoha akademických ocenění předních univerzit. Zabývá se problematikou genderu a získala titul první profesorky genderu na Harvardově univerzitě. Spolupracovala s dalšími významnými osobnostmi jako je Lawrence Kohlberg a Erik Erikson.

Knihy *Jiným hlasem* je základem pro mnohé společenskovední obory (psychologii, pedagogiku, sociologii a další) a klíčovým textem pro nové vědecké disciplíny, jako jsou ženská studie, gender studia nebo mužská studia, jak zmiňuje Čermáková v předmluvě knihy.

Knihy *Jiným hlasem* autorky Carol Gilliganové je POJEDNÁVÁ O...

Ústřední téma knihy představuje odlišnost mužského a ženského vnímání vztahů, morálního vývoje a rozdílné uvažování v řešení dilemat. Toto téma se soustředí především na pojmy přimknutí a separace ve vývoji žen a mužů. Teorii Gilliganová konstruuje na základě rozhovorů a studií *PROVEDENÝCH KDY A S KÝM A PROČ?*, nebo naopak některé poznatky výzkumem testuje. Značnou část díla tedy zaujímají výpovědi a záznamy rozhovorů s respondenty *JAKÝMI?*.

1. Odlišnosti ženského a mužského vývoje

Knihy reaguje na dosavadní *???* *TO JE JAKÉ, V JAKÉM ČASOVÉM HORIZONTU?* pojetí vývoje člověka v oblasti morálky a jeho psychologických a sociálních aspektů. Mnozí autoři, jako například Kohlberg, Piaget a Freud *Z JAKÝCH LET???????*, odvozovali výsledky svých zkoumání pouze ze vzorku skládajícího se z mužů, proto do jejich konceptů ženy svým pojetím morálky nezapadají a často jsou považovány za zaostalé, nevyzrálé či deviantní. Chování žen je vnímáno jako odchylka od mužské normy, což definuje Gilliganová jako nekomplexní pohled na vývoj člověka. Autorka tvrdí, že jde jen o nepochopení ženského morálního vývoje a uvažování z důvodu odlišnosti jejich myšlení v průběhu vývoje. Nelze tedy říci, že by ženy byly zaostalé, pouze mají zcela jiný náhled na určité skutečnosti a to je

dle Giliganové třeba zkoumat a následně zahrnout do konceptu chápání lidského vývoje odvozovaného jak z pohledu žen, tak i mužů. TATO AUTORKA JISTĚ NAVÁZALA NA JINÉ AUTORY S VÍCE ROVNOSTÁŘSKÝMI POSTOJI K PŘÍČINÁM VÝVOJE MŮŽŮ A ŽEN...

1. 1 Vývoj v dětství

Odlišnosti žen a mužů lze sledovat již od raného dětství, což zkoumala Nancy Chodorowová. Ta ve svém výzkumu přišla na poznatek, že u chlapců JAKÉHO VĚKU? je potřeba diferenciac ega CO TO ZNAMENÁ?, kdežto u dívek je zásadní vytváření empatie KÝM, ZA JAKÝCH OKOLNOSTÍ?. U chlapců je v určitém věku nutná PODLE KOHO? JDE O PŘIROZENOU POTŘEBU ČI TLAK SPOLEČNOSTI? separace od své matky, ale u dívek je běžné naopak přimknutí, proto v dospívání i později muži a ženy prožívají vztahy JAKÉ, S KÝM? odlišně.

Na výzkum Chodorowové navazuje Janet Leverová se svou studií pohlavních rozdílností v dětství. Leverová zkoumala skupinu vrstevníků při dětských hrách a rozdílnosti související s jejich genderovým rozdělením. Výsledkem výzkumu je zjištění, že chlapci si častěji hrají ve velkých skupinách soutěživé hry, které jsou delší a propracovanější, konflikty či hádky („právní spory“) si užívají stejně jako hru. Leverová tím potvrzuje a rozšiřuje Piagetovu teorii, že **chlapce zajímá „právní vypracování pravidel“ a rádi rozvíjí spravedlivé postupy a soudy. U dívek hádky obvykle značí konec hry. Dívky respektují pravidla pouze tehdy, když se ve hře osvědčí jako dobrá a spíše se zabývají vztahy než hrou samotnou. JAKÉ TO MÁ PRAKTICKÉ IMPLIKACE?**

Ženy kladou důraz zejména na péči, jejich morální vývoj je spojen s chápáním odpovědnosti a lidských vztahů. Celkově lze tedy říci, že ženy jsou více orientované na vztahy a vzájemnou propojenost právě díky odlišnému chápání morálky.

2. „Heinzovo dilema“

Následující studie zvaná „Heinzovo dilema“ demonstruje právě zmíněné rozdíly mezi muži a ženami, a to konkrétně ve způsobu řešení dilematu dvěma 11letými dětmi Amy a Jakem. Dilema pojednává o situaci, kdy je Heinzova žena těžce nemocná a lékárník odmítá snížit cenu léku. Těmto dětem je položena otázka, zda by Heinz měl lék ukrást.

Jake je přesvědčen, že by lék ukrást měl. Chápe situaci kategoricky jako matematický problém s lidmi a logickou dedukcí přichází na to, že život je důležitější než majetek. Jake si uvědomuje funkci zákona, ale vnímá v něm určité nedostatky, proto argumentuje tím, že soudce i ostatní by krádež také schválili. **Jake ve svém rozhodnutí vychází z pojetí svého „já“** prostřednictvím separace a teprve potom uvažuje o dalších lidech, ale nepřemýšlí o nich v kontextu spojitosti.

Amy říká, že by Heinz lék neměl ukrást, situace by se dala řešit jiným způsobem (např. půjčka), protože uvažuje o důsledcích krádeže (mohl by do vězení a ženě by se ještě více přitížilo). **Amy chápe dilema v daném kontextu a jako otázku vztahů**, nikoliv jako otázku jednotlivců, a mluví o významu komunikace mezi lidmi. Amy hledá řešení, které nejlépe zahrne potřeby všech, což vychází z jejího vnímání sebe samé na základě spojitosti.

3. Separace a spojitost

Ze studie dilematu vyplývá, že chlapec vnímá „já“ prostřednictvím separace a dívka prostřednictvím spojitosti. S tím korespondují studie zabývající se násilím, jejichž výsledky poukazují na to, že **jedno pohlaví vnímá bezpečí tam, kde druhé nebezpečí - ženy nebezpečí v separaci OD KOHO? a muži naopak ve spojitosti S KÝM?** Na základě jedné ze studií se ukázalo, že i velmi profesně úspěšné ženy definují sebe sama v kontextu vztahů (popisují se jako „současná manželka“, „adoptované dítě“, „bývalá milenka“). Naopak muži k popisu sebe sama užívají tzv. „separační adjektiva“ (např. inteligentní, upřímný, arogantní) a nezmiňují se o žádném konkrétním vztahu.

4. Krize identity a morálního přesvědčení

V adolescenci dívky řeší krizi identity a morálního přesvědčení. Dosud uvažovaly podle toho, co je správné pro ostatní podle společenských norem, v rámci zachování vztahů či očekávání druhých. Nyní dívky řeší problém s prosazením sebe sama, ale o prosazení stále přemýšlejí v rámci vztahů. Neuvažují už v kontextu „co je správné“, ale jejich uvažování dostává nový rozměr, a to „co je správné pro mě“. Konflikt spočívá ve snaze o separaci, ale i zachování spojitosti a objevuje se v okamžiku, kdy jsou dívky v dospívání pod tlakem začít se rozhodovat samy za sebe.

Z odpovědí vysokoškolských studentek na otázky „co je morálka“ a „co je morálně správné a nesprávné“ vyplývá, že každá vnímá morálku jinak a je významně ovlivněna vlastní interpretací. Některé odpovědi souvisí s přáním neubližovat ostatním, podle jiných morální člověk pomáhá druhým, což je chápáno jako plnění závazků a povinností vůči ostatním, ale tak, aby se člověk neobětoval. **Respondentky často vnímají vlastní zranitelnost a závislost, proto se bojí vyjádřit vlastní názor kvůli strachu z opuštění poté, co poruší společenský konsensus.**

5. Interrupční studie

Významná část knihy pojednává o interrupční studii, které se zúčastnilo 29 žen, bez ohledu na etnický a sociální původ, ve věku 15-33 let. S respondentkami byly provedeny 2 rozhovory, a to v prvním trimestru těhotenství a na konci následující roku. Tyto ženy měly několik společných rysů v rámci skupiny, např. adolescentní dívky pochybovaly o své schopnosti mít dítě, část žen otěhotněla z důvodu opomenutí použití antikoncepce, některá těhotenství jsou způsobena selháním ochrany a jiná vznikla společným rozhodnutím o početí, kdy poté jeden z partnerů změnil názor. Studie je soustředěna na vztah mezi jednáním a úsudkem.

5. 1 Fáze vývoje etiky péče

Interrupční studie odhalila 3 morální stanoviska, která popisují vývoj etiky a péče, a jejich 2 přechodné fáze. První fází je soustředění se na péči o sebe sama. Druhou fází představuje odpovědnost, konkrétně péče o druhé (tzv. mateřská morálka) a jádrem třetí fáze je vzájemné propojení mezi sebou a druhými, které spočívá v soustředění se na sebe sama a zároveň i na vztahy. První přechodná fáze představuje krizi mezi sobeckostí a odpovědností a uvědomění si nutnosti pečovat nejprve o sebe a až potom o druhé. Druhá přechodná fáze se vyznačuje přehodnocením vztahu mezi sebou a druhými (tzn. mezi sebeobětováním a péčí).

Ze závěru interrupční studie dále podle autorky vyplývá: „Tato konstrukce je sledem tří perspektiv, z nichž každá představuje komplexnější chápání vztahu mezi já a tím druhým a každá přechodná fáze znamená kritickou reinterpetaci konfliktu mezi sobeckostí a odpovědností. Ženský morální úsudek se nejprve soustředí na přežití, posléze se zabývá dobrotivostí a nakonec dochází k reflektivnímu pochopení péče jakožto nejvhodnějšího vodítka k řešení konfliktů v lidských vztazích.“ (Gilliganová, 1993, s. 125).

Svým konceptem vývoje reaguje Gilliganová na svého dřívějšího spolupracovníka Kohlberga, který rozlišuje své tři fáze morálního vývoje. Prekonvenční, kdy jedinci vnímají normy jako vnější na základě autority, pak konvenční, kdy se jedinec s normou ztotožňuje a zvnitřňuje si ji a nakonec postkonvenční, kdy jedinec normy nejen přijímá, ale také uvažuje na základě vlastních vnitřně vybudovaných morálních principů (Vacek, 2008).

5. 2 Kontextuální uvažování žen

Při nahlížení na interrupci se u žen opět objevuje interpretace v závislosti na jejich konkrétní situaci, protože **ženy nedokáží uvažovat hypoteticky, ale vždy v přesně daném kontextu a ve všech souvislostech**. Některé respondentky prvně potrat odsuzovaly, ale poté uznaly, že o tom nelze uvažovat univerzálně, nýbrž že záleží na situaci, ve které se nacházíte.

6. Krize a přechodná fáze

Interrupční studie dále poukazuje na to, že těhotenství a interrupce může urychlit přechod do další fáze morálního vývoje **KTERÝ PROBÍHÁ U VŠECH LIDÍ NEBO JEN U NĚKTERÝCH A/NEBO V URČITÉ ŽIVOTNÍ SITUACI?**, neboť může představovat pro ženu krizi a konfrontaci s otázkami odpovědnosti a péče.

Někteří autoři se shodují, že krizi **KOHO A ČEHO?** lze vnímat i v pozitivním slova smyslu. Piaget tvrdí, že „*konflikt je předzvěstí růstu*“ (Piaget in Gilliganová, 1993, s. 127), Erikson pak, že krize je nezbytnou součástí vývoje a objevuje v lidech potenciální síly k růstu (Erikson in Gilliganová, 1993, s. 128). **Spousta žen po interrupci trpěla depresemi až do doby, kdy se mělo dítě narodit. Až poté pro ně byla tato etapa uzavřena a mohly směřovat k vývojovému pokroku. Některé ženy ale naopak po tomto období propadly nejhlubší depresi a problémům. A CO TOTO ZNAMENÁ?**

7. Zhodnocení využitelnosti v sociální práci

Svá tvrzení Gilliganová v knize empiricky podkládá vlastními výzkumy i studii jiných autorů. Z tohoto důvodu můžeme považovat její teorie za ověřené a využitelné v praxi nejen sociální práce, ale například i v psychologii.

Poznatky z knihy by v praxi mohly pomoci sociálním pracovníkům **JAKÝM, V ČEM, PŘI ŘEŠENÍ JAKÝCH KONKRÉTNÍCH PROBLÉMŮ, TÉMAT?** lépe porozumět klientům

opačného pohlaví, konkrétně principům, na kterých zakládají svá rozhodnutí. Například ženy se nemusí rozhodovat hned, ale potřebují vědět o problému více informací a uvažovat o jeho důsledcích z různých hledisek (dopad rozhodnutí do budoucna, následky pro ně osobně, blízké okolí atd.). Naopak muži mohou mít potřebu najít pro svá rozhodnutí logiku a řád. Proto by měl sociální pracovník respektovat specifika v rozhodování obou pohlaví a způsoby, kterými k danému rozhodnutí dospějí. Ženě v roli sociálního pracovníka může pomoci také poznání, že rozdíly v rozhodování lze sledovat i mezi ženami samotnými v závislosti na tom, v jaké fázi vývoje se žena (klientka) nachází a jak problém individuálně interpretuje.

Na základě znalosti vývojových fází můžeme posuzovat i pokrok klienta V ČEM? a pochopit jeho nová stanoviska k dřívějšímu problému nebo situaci. Poznatky z knihy osvětlují i význam krize v životě ženy. Dokážeme lépe porozumět nerozhodnosti ženy zaujmout stanovisko v určité situaci, a proto ji např. nebudeme posuzovat jako nerozhodnout či nezralou, ale budeme to přičítat prožívané krizi, kdy se teprve vytváří a reformulují její hodnoty a stanoviska. Dokážeme brát lépe v potaz, že každá žena prožívá krizi ČEHO? jinak a v jiné situaci (porod, interrupce, rozchod apod.), pro některou z nich krize, jak již bylo zmíněno, může být krokem vpřed ve vývoji a pro další krokem zpět. LZE TENTO VÝSLEDEK NĚJAK GENERALIZOVAT?

Heinzovo dilema může být využitelné i pro sociální pracovníky pracující s dětmi, a to zejména v momentu, kdy chceme lépe porozumět myšlenkovým pochodům a způsobům, jak dítě uvažuje, a na základě toho s ním můžeme lépe komunikovat a pracovat. Pokud dítě necháme vyřešit výše uvedené dilema, porozumíme například tomu, zda dítě uvažuje spíše logicky a kategoricky, či v kontextu, jak do řešení zahrnuje sebe a druhé lidi, jak samo sebe vnímá. JDE TEDY O TESTOVÁNÍ PLATNOSTI TEORIE ZDALI CHLAPCI BUDOU UVAŽOVAT KATEGORICKY A DĚVČATA VZTAHOVĚ A V KONTEXTU???? JAKÁ JE PRAKTICKÁ VYUŽITELNOST TOHOTO POZNATKU?

Sociální pracovník může také pomoci klientovi (muži) dospět k náhledu na odlišné uvažování žen, a to klienta může inspirovat a obohatit jeho vlastní uvažování o prvky empatie typické pro ženy, protože v některých situacích může muž uznat, že nelze činit pouze kategorické závěry na základě modelu logiky, ale že může být dobré více zvažovat důsledky svých rozhodnutí a dívat se na problém z více úhlů. Naopak do ženina uvažování může sociální pracovník na základě principů rozhodování muže vnést prvky individuace. To znamená dovést ženu k možnému náhledu na to, že sebeobětování není vždy nejlepším

řešením, ale že je důležité do rozhodování zahrnout i sebe a své vlastní potřeby. Tím, že sociální pracovník ženě ukáže tuto perspektivu, může jí pomoci posunout se, ale ona sama musí svým tempem „dospět“ do další fáze a nové hledisko přijmout za své.

Závěr

Cíl práce se nám podařilo naplnit. Došlo k rozeznání klíčových témat knihy a jejich rozpracování, a to zejména v odlišnosti mužského a ženského morálního vývoje a jejich způsobu vnímání vztahů. V kapitole o aplikaci do praxe sociální práce jsme se pokusily poznatky z knihy i pohledy na vývoj mužů a žen demonstrovat na možných způsobech práce sociálního pracovníka s klientem.

Jako klíčová témata jsme rozpoznaly odlišné pojetí separace a spojitosti ve vývoji a uvažování žen a mužů. Rozhodování mužů je založeno na logice a právu, jejich uvažování lze chápat spíše jako hypotetické. Oproti tomu rozhodování žen vychází ze spojitosti s druhými a z víry v komunikaci, přičemž uvažují v konkrétním kontextu, neboť je pro jejich rozhodnutí zásadní interpretace konkrétní situace.

Z těchto genderových rozdílů lze poznat podstatu rozhodování či uvažování žen a mužů, a tím pádem odkrýt například to, proč muži ani ženy někdy nedokáží pochopit motivy jednání a chování druhého pohlaví. Poznatky také poukazují na to, čím může z hlediska způsobu uvažování a přemýšlení obohatit žena muže a naopak. Kniha upozorňuje na potřebu zahrnout „hlas“ žen do způsobu chápání lidského vývoje a do posuzování rozhodování člověka tak, aby došlo k narušení stereotypů ve vnímání žen jakožto slabších nebo zaostalejších. Posláním knihy je upozornit na to, že ženy nelze hodnotit podle mužské normy definované z výzkumů na mužích, ale že je potřeba pochopit a akceptovat vlastní perspektivu žen, která umožňuje popsat jejich vývoj a principy uvažování, které jsou sice rozdílné od těch mužských, ale nejsou méněcenné.

Seznam použité literatury

- 1) GILLIGAN, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 191 s. Spektrum (Portál). ISBN 80-7178-402-8.
- 2) VACEK, Pavel. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 126 s. ISBN 978-80-7367-386-4.